

РОДОВО БУЏЕТСКА ИЗЈАВА

1. Податоци за избраната Програма

Име на програмата: Програма "Здравје за сите" 2022 година

Сектор (организациона единица) надлежен за спроведување на програмата:
Оддел за здравствена промоција и следење на болести, Институт за јавно здравје
на Република Северна Македонија

Вид на програмата

- Хоризонтална
 Вертикална

Како програмата е поврзана со Национална стратегија за родова еднаквост 2021-2026:

Здравството претставува значајна област во која неопходно е да се инкорпорира родовата перспектива. Владата на Република Северна Македонија и Министерството за здравство, во континуитет донесуваат програми кои содржат мерки, задачи и активности за здравствена заштита на населението во Република Северна Македонија, а Институтот за јавно здравје се вклучува како предлагач на програмите и е дел од извршителите на програмите кои се однесуваат и на женската и на машка популација или пак содржат специфични компоненти кои се родово чувствителни. Институтот за јавно здравје е една од институциите во Република Северна Македонија која прибира и обработува податоци разделени по пол. Унапредувањето на здравјето на жените и мажите и подигање на квалитетот и достапноста на здравствените услуги зазема свое значајно место и во Стратегијата за родова еднаквост каде постои посебна стратешка област здравство.

Краток осврт на програмата:

ЗДРАВЈЕ ЗА СИТЕ

Во програмата "Здравје за сите" содржани се Превентивните прегледи за навремена контрола на крвниот притисок, телесната тежина, одредување шеќер и маснотии во крвта, кои се важен елемент за навремено спречување на појава на кардиоваскуларни заболувања. Најзначајните ризик фактори за појава на незаразни болести, можат да се спречат и да се контролираат. Едукација на жените и мажите за потребата од навремени превентивни прегледи за контрола на сопственото здравје е особено значаен фактор за рано откривање и спречување болести. Параметри за здравјето кои се потребни да се следат се: крвен притисок, телесна тежина, висина, индекс на телесна маса, шеќер и маснотии во крвта. При прегледите на граѓаните исто така им се даваат и конкретни совети околу грижата за сопственото здравје како да применуваат здрави животни стилови, поддршка за откажување од штетни животни навики, откажување од пушење, за правилниот начин на исхрана, заштита од високите температури и важност на превентивните прегледи.

Извршители на програмата

- Здравствени домови
- Институт за јавно здравје на Република Северна Македонија
- Рурални концесионери
- Клиника за кардиологија во соработка со Граѓанско здружение од областа
- Медицински факултет, Скопје- Центар за семејна медицина

Мониторинг и евалуација

Мониторинг и евалуација за активностите кои ги спроведува Институтот за јавно здравје на Република Северна Македонија се врз основа на прибраните и обработени податоци од мерењата при здравствените прегледи, нивна анализа и подготовка на годишен извештај. При подготовка на извештајот се врши и евалуација на резултатите од изминатите години на спроведените здравствени прегледи од програмата "Здравје за сите".

Кардиоваскуларните, малигните и респираторните болести се најчести заболувања кај населението како на светско ниво така и во Република Северна Македонија. Зголемениот крвен притисок, зголемени маснотии во крвта, дебелината, дијабетот, неправилната исхрана, недоволната физичка активност, употребата на алкохол и тутун се најчести ризик фактори за настанување на кардиоваскуларните заболувања. Најзначајните ризик фактори за појава на незаразни болести, можат да се спречат и да се контролираат. Масовните незаразни болести се водечка причина за смрт и инвалидитет ширум светот и во РСМакедонија. Имено, во периодот 2010-2019, вкупната стапка на морталитет е релативно стабилна и се движи од 930,1 во 2010 година до 984,6 на 100000 население во 2019 година, додека во 2020 година (1242,7/100000 население) и 2021 година (1375,9/100000 население) стапката на морталитет значително се зголемува поради пандемијата Ковид-19. Во 2022 година стапката на морталитет изнесува 1226,1/100000 население и е намалена во однос на 2021 година. Во 2022 година од болести на циркулаторниот систем починале 9284 лица со стапка на смртност од 506,8 на 100.000 жители, од кои 4555 се мажи, а 4729 се жени. Болестите на циркулаторниот систем учествуваат со 41,3% во вкупниот морталитет и се на прво место во структурата на причини за смрт. Причинители на висока зачестеност на масовни незаразни болести во последните децении од дваесеттиот век и почетокот на овој век се значајните и брзи промени во начинот и стилот на живот на современиот човек. Најмногу се изразени промените во начинот на исхрана, нивото на физичка активност, зголемената употреба на алкохол и тутун. На пример, последните податоци за преваленцата на активни пушачи во РСМ за мажи изнесува 45,2%, додека кај жени 45,6%. Внесот на алкохол изнесува 6,43 литри/годишно. Консумацијата на алкохол кај мажите е значително поголем, 10,36 литри/годишно, додека кај жените изнесувал 2,54 литри/годишно.

2. Анализа на состојбата (објаснете кои се родово релевантните прашања во секторот/областа опфатен/а со програмата и кои фактори придонесуваат кон родово нееднаквост)

Превентивните прегледи може да бидат една од причините за родовата нееднаквост во секторот здравство, и од истите причини се креираат активности во програмите со цел надминување на нееднаквостите и еднаква дистрибуција на здравствени услуги и за мажите и за жените или пак балансирање на потребите во зависност од полот. Во 2022 година со бесплатни превентивни прегледи се опфатени 1753 жители, при што на прегледите преовладува женската популација со 6,39% повеќе од машката. Опфатот на лица од урбана средина е значително помал во однос на лицата од рурална средина (15,97% во град и 83,69% во село) овој податок се должи на тоа што програмата е насочена кон руралните подрачја.

Кај сите испитаници е мерена телесна тежина и висина, според формула е пресметан **индекс на телесна маса (ИТМ)**. Загрижува фактот дека зголемената телесна тежина и здебеленост на возраст, веќе од 20-29 години изнесува околу 44%, за да во возрасните групи 30-39 достигне околу 65%, кај возрасните групи од 40 години и постари достигне над 70%, со благ пад према постарите возрасни групи.

Од направените анализи за проценка на ризикот од **покачено ниво на шеќерот** во крвта, по однос на половата дистрибуција постојат разлики кај вредностите на гликемијата за разлика од претходните години. Во споредба со резултатите од 2021 година, нормалните вредности на гликемијата се повисоки кај машката популација, а кај женската популација се речиси исти. Почнувајќи од 2019 година нормалните вредности на шеќер во крвта кај двата пола континуирано се намалуваат, (кај мажите 55,65% во 2019, 51,3% во 2018, 48,8% во 2017, 54,8 во 2016 и 67% во 2015) и (кај жени 48,15% во 2020, 57,55% во 2019, а истото се забележува и во 2018, 51,1%, во 2017, 53,2%, 2016, 53,4% и посебно во 2015, 66%). Процентот на машката популација со нормални вредности на шеќер во крвта е многу понизок од претходната година, (2020, 53,35%, 2021 се 44,37%) и тоа за 8,98 %. За разлика од 2021 година процентот на машката популација со нормални вредности на шеќер во крвта е повисок во 2022 година за 2,65%. Ако во 2019 година процентот на жени со нормални вредности на шеќер во крвта бил 57,55%, во 2021 тие вредности кај жените се 43,24%, во 2022 нормалните вредности на гликемија изнесуваат 43,04%. Треба да се потенцира дека процентот на жени со нормални вредности на шеќер во крвта во 2015 година бил 66%, а на мажите 67%.

Според пол, од иследувањето е утврдено дека во однос на измереното ниво на **холестерол во крвта** во категоријата нормални вредности на измерен холестерол (нема ризик) не постојат големи разлики меѓу половите. Нормалните вредности на измерен холестерол кај машката популација во 2021 година биле нешто повисоки, за 2,24% од нормалните вредности кај жените. 2020 година овие вредности биле скоро идентични и кај двата пола (40,94%, 2020 кај мажи и 40,47%, 2020 кај жени), Во 2019 година поголема застапеност на нормалните вредности на измерен холестерол во крвта постоела кај машката популација и тоа 54,53% а кај жените 40,07%.

Според извештајот од 2022 година, женската популација е позагрозена во однос на машката популација во категоријата висок ризик на измерен холестерол во крвта за 3,88%. За разлика од 2021 година вредностите на холестеролот во крвта кои покажуваат висок ризик се доста намалени и кај двата пола. Односно кај жени овие вредности се намалени за 7,06%, (16,42%, 2021), а кај мажи за 9,45%, (14,93%, 2021).

Континуираното намалување на вредностите на холестеролот во крвта кои покажуваат висок ризик е забележливо кај двата пола и во однос на изминатите години (2020, 35,82%, 2019, 32,67% кај женската популација, 26,87%, 2020, 55,45%, 2019 кај машката популација).

Според пол, во 2022 година нормални вредности на **систолниот притисок** кај двата пола се скоро идентични, за разлика 2021 година кога машката популација била почесто застапена со нормални вредности. Вредностите на умерен и висок ризик на систолниот притисок се исто така без малки идентични и кај двата пола, за разлика од 2021 година каде овие две вредности биле незначително повисоки кај женската популација во споредба со машката.

Во последните неколку години постои тренд на намалување на вредностите на висок ризик со дијастолниот притисок кај населението (2020, 14,14%, 2019, 10,25%, 2018, 13,6%).

Во однос на половата дистрибуција, нормалниот **дијастолен притисок** незначително е позастапен кај машката популација, што е случај и со вредностите на умерен ризик на дијастолен притисок кај населението. Вредностите на висок ризик на дијастолен крвен притисок се позастапени кај женската популација 10,55%, што е без малку исто како во 2021 година.

3. Предложени интервенции (наведете ги интервенциите кои сметате дека ќе ги намалат родовите нееднаквости во секторот/областа)

Интервенциите ќе бидат насочени кон:

- зголемување на бројот на акции на годишно ниво во рурални подрачја. Вкупно беа извршени 1753 здравствени прегледи, 802 прегледи кај жени, 690 прегледи кај мажи и 261 непознато. Во 2022 година се бележи зголемување на прегледите во однос на 2021 година. Се очекува да се зголеми опфатот на прегледани граѓани за минимум 2% во 2023 година. Очекуваните резултати би биле превенција на болестите и намален морталитет особено во руралните подрачја.
- За зголемување на бројот на акции ќе бидат набавени апарати за мерење на крвен притисок, ленти за одредување на шеќер и холестерол во крвта, преносни уреди за мерење на висина и тежина и мерни ленти за мерење на половината.
- Обезбедување на промотивни материјали за едукација на населението за потреба од навремени прегледи за контрола на сопственото здравје како битен фактор за рано откривање и следење на болести.
- Набавка на дигитални апарати за мерење на крвен притисок од страна на Институтот за јавно здравје со поддршка на Министерството за здравство кои ќе бидат достапни во Месните заедници во руралните средини
- Спроведување на обуки за користење на апаратите за локалното население. Известувањето ќе биде во вид на постер или сличен формат, може да се прикачат во месните заедници како и локални пазари, женски здруженија од регионот каде циркулираат и жените со цел информирање на повеќе граѓанки и граѓани.

4. Очекувани резултати од програмата (опишете низ кои практични чекори ќе ги постигнете резултатите кои ќе обезбедат подобри можности и за жените и за мажите во имплементацијата на програмата и како постигнувањето на тие резултати ќе помогне во унапредување на еднаквоста).

Целта на овие мерки е:

- Во рамки на секоја акција да се зголеми опфатот на извршени прегледи кај граѓаните, со цел зголемување на свеста на жените и мажите особено од руралните подрачја да вршат редовни превентивни прегледи на здравјето со цел за превенција на ризичното однесување и последиците од неправилниот стил на живот – болести на срцето и крвните садови, малигните заболувања, дијабетот и други хронични заболувања.

5. Аутпут индикатори

Индикатори на успешност:

- Број на акции на годишно ниво во руралните подрачја на 5% во 2024 година, за 10% во 2025 година и 15% во 2026 година
- Број на прегледани жени и мажи во рамки на една акција
- Број на прегледи според пол во рамки на една акција
- Намален тренд на систолен и дијастолен крвен притисок кај жените и мажите
- Број на спроведени кампањи за промоција на здрав живот
- Број на купени дигитални апарати за крвен притисок
- Број на обучени граѓани според пол за користење на дигиталните апарати за мерење на притисок
- Кост- бенефит анализа за трошоците и придобивките од Програмата

6. Буџет на програмата/извор на средствата

Активностите предвидени со оваа програма се реализираат во обем на средствата одобрени од Буџетот на Република Северна Македонија. Во 2022 година според програмата "Здравје за сите" за Институтот за јавно здравје беа издвоени 320.000,00 денари, додека во буџетот за 2023 година беа издвоени 250.000,00 денари при што се увидува дека буџетот е намален за оваа година. Потребно е да се зголемат буџетските средства наменети за Институтот за јавно здравје на 500.000,00 денари на годишно ниво, поради остварување на предложените мерки, зголемување на опфатот на прегледани граѓани, набавка на дигитални апарати за месните заедници како и зголемени акции со цел навремени прегледи за контрола на сопственото здравје како значаен фактор за рано откривање и следење на болести кај жените и мажите во Северна Македонија.

Директор:
Доц. д-р Шабан Мемети
Институт за јавно здравје на РСМ